

Сушенцева Л. Л.
Інститут професійно-технічної освіти
НАПН України

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ДО ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСІЙНО МОБІЛЬНОГО КВАЛІФІКОВАНОГО РОБІТНИКА

Визначено, що для сформованості психолого-педагогічної готовності майбутніх педагогів професійного навчання до підготовки професійно мобільного кваліфікованого робітника особливу увагу необхідно зосередити на формуванні стійкої мотивації і готовності кожного студента до саморозвитку, самоактуалізації й самоуправління.

Ключові слова: психолого-педагогічна готовність, педагог професійного навчання.

На сучасному етапі розвитку системи освіти виникла потреба у покращенні взаємозв'язку освіти із ринком праці та пошуку шляхів підвищення якості підготовки фахівців до рівня, досягнутого в країнах ЄС. Незаперечно, що однією з головних передумов сталого соціально-економічного розвитку країни є формування відповідного рівня компетентності її кадрового потенціалу, зокрема підготовка професійно мобільних кваліфікованих робітничих кадрів, що, в свою чергу, потребує якісно нового педагога професійного навчання. Підтвердження цьому знаходимо в багатьох законодавчих та нормативно-методичних документах, прийнятих в Україні. Так, у Державній національній програмі "Освіта" зазначається, що вища освіта спрямована на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців, які мають визначити темпи і рівень науково-технічного, економічного та соціально-культурного прогресу, на формування інтелектуального потенціалу нації та всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства [5].

Тому сьогодні підготовка педагогів професійного навчання повинна знаходитись у центрі уваги як влади, так і науково-педагогічної громадської вищої школи.

Перехід на новий зміст професійно-технічної освіти і завдання, які стоять сьогодні перед педагогічними колективами професійно-технічних навчальних закладів щодо підвищення якості професійного навчання, підготовки конкурентоспроможного на ринку праці випускника потребують певних докорінних змін у підготовці професійно-педагогічних кадрів, зокрема формуванні в них психолого-педагогічної готовності до формування професійно мобільного кваліфікованого робітника.

У навчально-виробничому процесі професійно-технічного навчального закладу вирішальна роль належить викладачам теоретичного навчання і майстрам виробничого навчання, адже вони організують не лише свою діяльність, але й пізнавальну діяльність учнів. Планомірно організована діяльність викладачів теоретичного навчання, майстрів виробничого навчання (далі педагога професійного навчання) і учнів спрямована на оволодіння учнями професійними знаннями, уміння і навичками, уміння самостійно аналізувати виробничі ситуації і знаходити способи їх вирішення, а також на розвиток розумових і фізичних здібностей учнів. Особливого значення у підготовці педагога професійного навчання до діяльності по формуванню професійно мобільних кваліфікованих робітників набуває ефективна система вдосконалення його професійної майстерності. На думку О. Коваленко, "надзвичайно важливою стає проблема аналізу діяльності інженера-педагога, виділення його професійно значимих якостей, необхідних для роботи, визначення способів їх формування в період одержання базової освіти у вищому навчальному закладі, а також в системі підвищення кваліфікації" [6, с. 6].

Однієї із центральних проблем формування психолого-педагогічної готовності

майбутнього педагога професійного навчання до формування професійної мобільності учнів професійно-технічного навчального закладу є неналежна увага вмінню оцінювати свої можливості й прогнозувати особистісний розвиток, знаходити своє рішення в ситуації вибору, відстоювати свою індивідуальність, забезпечуючи перспективу кар'єрного росту. Звідси стереотипність професійного мислення й поведінкових штампів, невпевненість у собі і як результат – професійна приреченість (нелюбима робота й страх перемінити її). Така невідповідність професіонала (не тільки в педагогічній діяльності), нездатність відповідати за себе й за результати своєї праці, невміння самокритично оцінити свою корисність на даному поприщі приводить до незадоволеності собою і навіть до психічної деформації особистості.

Нами проведено опитування (367 осіб) викладачів і майстрів виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів м. Вінниці, Дніпропетровської області (м. Дніпропетровська, м. Кривого Рогу, м. Павлограда), Донецької області (м. Макіївки, м. Артемівська, м. Маріуполя), Сумської області (м. Суми, м. Ромни) з метою виявлення ставлення до виконуваної професійної діяльності й зміни професії. Знаходять повне професійне задоволення в роботі з учнями 12% опитаних, 48% не бачать перспективи кар'єрного росту, хоча впевнені у своїх здатностях до керівної роботи, 35% хотіли б перемінити професію, тому що не можуть відповідати новим вимогам, але не готові до таких змін. Третина педагогів вважає, що неправильно вибрали професію, але не бачать перспективи самореалізації в якійсь іншій діяльності. Результати опитування показали, що сучасні викладачі, майстри виробничого навчання мають потребу в набутті знань про сутність та значення професійної мобільності, в розвитку вмінь прогнозувати власне особистісне та професійне зростання та особистісне і професійне зростання учнів. У цьому зв'язку виникає суперечність між соціальним замовленням на підготовку професійно мобільного кваліфікованого робітника й реальних можливостей педагогів професійного навчання щодо його повноцінного виконання в умовах сформованої системи професійної підготовки у професійно-технічному навчальному закладі. Все це вимагає перегляду змісту підготовки майбутніх педагогів професійного навчання, щоб забезпечити умови для становлення і розвитку особистості педагога професійного навчання, готового до формування професійно мобільного кваліфікованого робітника.

Професія педагога професійного навчання – одна із найбільш творчих і складних професій, в якій поєднано науку і мистецтво. Ця професія споріднена з працею письменника (творчість у підготовці матеріалу), режисера і постановника (створення замислу і його реалізація), актора (в педагогічній діяльності інструментом є особистість викладача), педагога, психолога та науковця [2].

Розкриваючи сутність педагогічної діяльності, Т. Леонтьєва зазначає, що професія педагога має свою специфіку, яка полягає в тому, що “він працює з Людиною, а отже його власна особистість є могутнім робочим інструментом і чим досконаліше цей інструмент, тим успішніше професійний результат..., саме в педагогічній професії особистісне зростання є неодмінною умовою досягнення професіоналізму” [7, с. 176].

Висвітленню проблеми становлення професіоналізму майбутнього педагога присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних авторів (Е. Зеєра, Є. Климова, Н. Кузьміної, А. Маркової, В. Семиченко, В. Сластьоніна та ін.).

Розкриваючи професіоналізм педагога, Н. Волкова стверджує, що професіоналізм педагога – це сукупність психофізіологічних, психічних та особистісних змін, які відбуваються в людині у процесі оволодіння знаннями та довготривалої діяльності, що забезпечують якісно новий, вищий рівень вирішення складних професійних завдань [3].

Працюючи над проблемою формування особистості вчителя у теорії та практиці педагогічної освіти, В. Буткевич стверджує, що “професіоналізм як стійка властивість особистості і діяльності, закладається у процесі загальної і професійної освіти (на відміну

від майстерності, яка може бути накопичена в досвіді та наслідуванні)” [1, с. 261].

Вітчизняний психолог А. Маркова виділяє п'ять рівнів професіоналізму особистості: до професіоналізм (первинне ознайомлення із професією); професіоналізм (адаптація, самоактуалізація); суперпрофесіоналізм (оволодіння професією та творчою самопроектування); непрофесіоналізм (виконання праці за професійно перекрученими нормами на фоні деформації особистості); після професіоналізм (завершення професійної діяльності) [8].

Підготовка майбутніх педагогів професійного навчання здійснюється як під час вивчення загальнотехнічних та фахових дисциплін, так і при вивченні психолого-педагогічних дисциплін. Тож, саме в студентські роки необхідно формувати у майбутніх педагогів професійного навчання психолого-педагогічну готовність до формування професійно мобільних кваліфікованих робітників та постійного самовдосконалення. Потрібна щоденна і наполеглива праця над розвитком здібностей до педагогічної діяльності, формуванням комунікативних умінь, власної професійної мобільності, педагогічної культури і фахової майстерності.

На формування професійно-діяльничої сфери величезний вплив має особистісна сфера педагога. Тільки за умови сформованості суб'єктності розвиваються професійно значущі якості особистості і відбувається становлення педагога-професіонала. Необхідно підкреслити, що якість не виникає відразу в готовому вигляді, вона формується, розвивається у процесі педагогічної діяльності.

Науковці виділяють такі обов'язкові педагогічні якості: любов до дітей, почуття національної гідності, чесність, совісність, справедливість, об'єктивність, принциповість, вимогливість, творчий склад мислення, тактовність, організаторські здібності. Слід зазначити, що досить вагомими у педагогічній діяльності є сформованість таких специфічних якостей, як педагогічна майстерність, професійна зрілість, професійна культура. Саме ці найважливіші якості допоможуть майбутньому педагогу професійного навчання сформувати психолого-педагогічну готовність до формування професійної мобільності та бути неординарною особистістю, створити навколо себе мікроклімат довіри, культури, організованості та успіху.

Досліджуючи проблеми формування професійних якостей у майбутніх педагогів, І. Зязюн вважає, що “майстерність вчителя можна розглядати як найвищий рівень педагогічної діяльності (якщо ми характеризуємо якість результату), як вияв творчої активності особистості педагога (характеризуємо психологічний механізм успішної діяльності)” [10, с. 30]. Науковець підкреслює, що педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі. Водночас, педагогічна майстерність – це сплав особистісно-ділових якостей і професійної компетентності викладача. Так, Н. Нікітіна розглядає педагогічну майстерність як комплекс властивостей особистості, які забезпечують високий рівень самоорганізації професійно-педагогічної діяльності і, на нашу думку, сприяють формуванню у майбутніх педагогів професійного навчання психолого-педагогічної готовності до підготовки майбутніх професійно мобільних робітничих кадрів [9]. Перш за все, у педагога треба розвивати соціальну перцепцію (сприйняття людини людиною) й емоційну реактивність, гнучкість поведінки, самоповагу й повагу до учня. Виділяють механізми соціальної перцепції – способи, за допомогою яких люди інтерпретують, розуміють і оцінюють іншу людину. Найпоширенішими механізмами є наступні: емпатія, ідентифікація, соціальна рефлексія [11]. Тому так важливо використовувати у навчальному процесі вищої школи не тільки традиційні форми і методи навчання, але й активні, які передбачають активну діяльність студентів на занятті. До них ми відносимо педагогічні ігри, педагогічні тренінги, психолого-педагогічні консиліуми тощо.

Адже запровадження у навчально-виробничий процес професійно-технічного навчального закладу компетентнісного підходу та формування професійно мобільного кваліфікованого робітника є найбільш вразливою стороною професійної діяльності сучасного педагога професійного навчання. Це потребує переосмислення його дидактичної, методологічної та методичної позиції. Відчуваючи утруднення у своїй роботі, педагоги-практики (викладачі, майстри виробничого навчання) спочатку намагаються подолати їх самостійно, або ж за допомогою своїх колег – педагогів. Як свідчить практика, основний шлях, здатний істотно вплинути на підвищення рівня педагогічної майстерності викладачів, майстрів виробничого навчання, їх професійну компетентність та ерудицію – це чітка, побудована на науковій основі організація науково-методичної роботи у професійно-технічному навчальному закладі.

Однією із умов формування психолого-педагогічної готовності майбутнього педагога професійного навчання до формування професійної мобільності є професійна компетентність, яка вимагає глибокого володіння знаннями спеціальних, психолого-педагогічних і загальноосвітніх наук. Компетентність обов'язково передбачає сформованість педагогічної свідомості, яка базується на розвинутому педагогічному мисленні. Як зауважує О. Гура, “бути компетентним – значить уміти мобілізувати у даній ситуації набуті знання і досвід” [4, с. 50]. Тобто педагог професійного повинен не просто давати знання, а виражати своє ставлення, бачення, розуміння того, що говорить і студент робив би те саме. Компетентність – це специфічна здатність, яка дає змогу ефективно розв'язувати проблеми, що виникають в різних ситуаціях. Як зауважує І.Зязюн, “для того, щоб викликати у студентів певне ставлення до предмета, обговорюваного на занятті, викладач висловлює своє розуміння проблеми, свої міркування” [10, с. 34].

Рис. 1. Професійно значимі якості педагога професійного навчання

Тож, закономірним є висновок про те, що необхідно створити всі умови для формування та розвитку якостей особистості педагога професійного навчання, які будуть сприяти високоефективній майбутній професійній діяльності по формуванню професійно мобільного кваліфікованого робітника в системі професійно-технічної освіти. З огляду того, що педагогічна діяльність за своєю природою носить творчий характер, ми вважаємо, що з метою формування та розвитку психолого-педагогічної готовності майбутнього педагога професійного навчання до формування професійної мобільності, необхідно у процесі підготовки у вищому навчальному закладі формувати такі професійно значимі якості педагога, як: креативність, творчі уміння розв'язувати методичні задачі, уміння застосовувати активні методи навчання, уміння аналізувати результати власної діяльності (рефлексію) (рис. 1). Водночас, варто зауважити, що педагог професійного навчання також повинен проявляти інтерес і займати активну позицію щодо пошуку нових ресурсів свого розвитку.

Варто зазначити, що успішність будь-якого педагогічного процесу неможлива без ефективною взаємодією між викладачем та його студентами. Саме взаємодія дає можливість проявити свою індивідуальність, сприяє саморозвитку та самоствердженню майбутнього педагога професійного навчання. Щоб допомогти студентам у засвоєнні знань, розвинути їх професійні та індивідуальні якості, викладач сам повинен відповідати вимогам професіонала. У процесі навчання студенти намагаються наслідувати імідж талановитих педагогів, прагнуть бути схожими на них, але тут важливим є й збереження своїх особистих якостей. Усі вищезгадані важливі професійні якості слід починати формувати вже на початку професійної підготовки майбутніх педагогів.

Не можна забувати, що в системі “викладач – студент” дуже важливе значення має зворотній зв'язок. Не секрет, що в сучасній освітній діяльності найскладнішою проблемою стають відносини між викладачами і студентами. Сталося багато змін у суспільстві, що відбилося й на молоді. Нинішні студенти не задовольняються роллю тільки слухача, вони прагнуть до співробітництва з викладачами, сміливо відстоюють свою точку зору, незважаючи на статус викладача та його авторитет. І це зрозуміло, майбутні фахівці усвідомлюють, що їх подальше життя багато в чому залежить від якості отриманої освіти. Тому саме взаємини “викладач – студент” є тією соціально-психологічною царинною, де чи не вперше розгортається професійне самоствердження майбутнього педагога професійного навчання, формується його професійна самосвідомість, закладається модель професійної поведінки і діяльності фахівця, формується психолого-педагогічна готовність до формування професійної мобільності.

Водночас, неможна випускати з уваги такі вагомні якості особистості як здібність до креативності та комунікативність. Область креативності складна для досліджень і викликає безліч суперечок, оскільки емпіричне поле фактів, що ставляться до даної проблеми, дуже широке. Креативність розглядається в різних концепціях, з'являється у вигляді частин головоломки, зібрати яку цілком ще нікому не вдалося. Ще в 60-х роках було описано більше 60 визначень креативності.

Розкриваючи сутність креативності, І. Зязюн зауважує, що “креативність – здатність до творчості, спроможність генерувати незвичні ідеї, відходити від традиційних схем, швидко розв'язувати проблемні ситуації” [10, с. 36]. Творчість викладача полягає, насамперед, у доборі методів і розробці технологій реалізації мети і завдань, поставлених державою перед вищою школою: забезпечення ефективності навчально-виховного процесу; озброєння майбутніх спеціалістів фундаментальними знаннями; привчання студентів до самостійного отримання максимальної інформації за короткий час і розвитку творчого мислення; озброєння уміннями наукового дослідження; виховання різнобічної, досвідченої і культурної людини [3].

Іншою здатністю до педагогічної діяльності є комунікативність яка є професійною

здатністю педагога, що характеризується потребою у спілкуванні, готовністю легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції у співрозмовника й відчувати задоволення від спілкування [10, с. 35].

О. Гура підкреслює, що під професійними комунікативними якостями педагога розуміється сукупність індивідуальних особливостей спеціаліста, які впливають на ефективність професійної діяльності, взаємодію суб'єктів освітнього простору, спостережливістю [5].

Важливим аспектом у формуванні психолого-педагогічної готовності до формування професійної мобільності є педагогічна техніка, яка являє собою сукупність раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки педагога, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально-виховної роботи і демонструє уміння майбутнього педагога професійного навчання використовувати власний психофізичний апарат, який допомагає йому яскравіше та талановитіше досягти успіхів у роботі [4, с. 419]. Поняття "педагогічна техніка" містить дві групи складових. Перша група пов'язана з умінням педагога керувати своєю поведінкою – технікою володіння своїм організмом (внутрішня – вплив на розум, волю і почуття), друга – з умінням впливати на особистість і колектив: техніка організації контакту, управління педагогічним спілкуванням (зовнішня – міміка, голос, мовлення, рухи).

Висновки. Таким чином, підготовка педагогічних кадрів до формування професійної мобільності повинна здійснюватись у вищом навчальному закладі через залучення майбутніх педагогів професійного навчання до різноманітних форм організації навчання із використанням активних методів навчання. Найбільш дієвими і результативними формами є ті, які будуються на діяльнісному підході.

Особлива увага викладачів вищого навчального закладу повинна бути зосереджена на формуванні стійкої мотивації і готовності кожного студента до саморозвитку, самоактуалізації і самоуправління, що є запорукою формування та розвитку ключових і професійних компетенцій та психолого-педагогічної готовності до формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників.

Використана література:

1. Буткевич В. В. Формирование личности учителя в теории и практике педагогического образования / В. В. Буткевич. – М. : Высшая школа, 1994. – 194 с.
2. Вітвицька С. С. Практикум з педагогіки вищої школи [навчальний посібник] / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 396 с.
3. Волкова Н. П. Педагогіка [навчальний посібник] / Н. П. Волкова. – К. : Академія, 2001. – 576 с.
4. Гура О. І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності [навчальний посібник] / О. І. Гура. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
5. Історія української школи і педагогіки [хрестоматія] / уряд. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя. – К. : Знання, 2003. – 766 с.
6. Коваленко Е. Э. Дидактические основы профессионально-методической подготовки преподавателей специальных дисциплин : дис. ... доктора педагогических наук : 13.00.04 / Коваленко Елена Эдуардовна. – Харьков, 1999. – 407 с.
7. Леонтьева Т. В. Введение в педагогическую деятельность [учебное пособие] / Т. В. Леонтьева, А. С. Роботов, И. Г. Шапошникова. – М. : Академия, 2000. – 208 с.
8. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Просвещение, 1996. – 325 с.
9. Никитина Н. Н. Основы профессионально-педагогической деятельности [учебное пособие] / Н. Н. Никитина, О. М. Железняков, М. А. Петухов. – М. : Мастерство, 2002. – 288 с.
10. Педагогічна майстерність [підручник] / І. А. Зязюн, Л. В. Крамушенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища школа, 1997. – 349 с.
11. Социальная психология [учебное пособие] / сост. : Р. И. Мокашенин, А. В. Мокашенина. – Новосибирск : Сибирское соглашение. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 408 с.

Сушенцева Л. Л. Формирование психолого-педагогической готовности будущих педагогов профессионального обучения к подготовке профессионально мобильных квалифицированных рабочих.

Определено, что для сформированности психолого-педагогической готовности будущих педагогов профессионального обучения к подготовке профессионально мобильного квалифицированного рабочего особое внимание необходимо сосредоточить на формировании устойчивой мотивации и готовности каждого студента к саморазвитию, самоактуализации и самоуправлению.

Ключевые слова: психолого-педагогическая готовность, педагог профессионального обучения.

Sushentzeva L. L. Of psychological and educational readiness for future teachers training to professional mobile preparation skilled workers.

Dermined that for the formation of psychological and educational readiness for future teachers training to prepare professionally qualified worker mobile special attention should be focused on building sustainable motivation, and preparedness of each student to self-development, self-actualization and self-government.

Keywords: psychological and educational readiness, teacher training.

Титаренко О. П.
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

ВИВЧЕННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИДАТНИХ ВЧЕНИХ ЯК УМОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Стаття присвячена проблемі підвищення ефективності науково-дослідницької роботи студентів. Однією з умов такого підвищення є вивчення науково-педагогічної діяльності видатних вчених.

Ключові слова: підготовка майбутніх учителів, науково-пошукові дослідження, науково-дослідна робота студента.

Процес європейської інтеграції суттєво впливає на всі сфери життя суспільства, у тому числі й на вищу освіту. Україна входить до єдиного європейського та світового освітнього простору. У зв'язку з цим пріоритетного значення набуває оновлення та удосконалення якості змісту навчання, впровадження інноваційних педагогічних технологій, необхідність творчого пошуку шляхів і методів підвищення професійних якостей особистості майбутнього вчителя, особливу роль у формуванні яких відіграє науково-дослідницька підготовка. Основними її завданнями є досягнення готовності майбутніх педагогів до самостійної дослідницької роботи, а саме отримання фундаментальних знань з фахових дисциплін, обізнаності в проблемах і досягненнях сучасної науки; науково-методичних умінь та знань про основні методи наукових досліджень. Здобуті навички організації наукового дослідження сприяють формуванню у студентів рис самодостатньої компетентної особистості [3].

Мета статті полягає в обґрунтуванні тієї тези, що однією з умов підвищення ефективності науково-дослідницької роботи студентів є вивчення науково-педагогічної діяльності видатних вчених.

З урахуванням характеру навчального процесу науково-дослідницька робота студентів може здійснюватися в наступних основних формах, що підтвердили найвищу її ефективність: написання рефератів (найбільш проста форма науково-дослідницької